

Η τέχνη ως μέσο πολιτισμικής καλλιέργειας και εκπαίδευσης

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης

Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος
kmalafant@primedu.gr

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τέχνη και η εκπαίδευση αποτελούν δύο πολιτισμικές σταθερές, στις οποίες αποτυπώνονται οι τάσεις, οι ρητές και άρρητες παραδοχές, οι προτεραιότητες και οι προσδοκίες κάθε κοινωνίας. Οι τέχνες, στο σύνολό τους, παίζουν θεμελιώδη ρόλο στην πολιτισμική καλλιέργεια και εκπαίδευση του παιδιού, καθώς το μυσόν στον παγκόσμιο πολιτισμό, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αισθητικής αντίληψής του, οξύνουν την κρίση του, είναι απαραίτητες για την ολοκληρωμένη αντίληψη του κόσμου και της θέσης του σε αυτόν, ενώ συγχρόνως το φέρνουν σε επαφή με αρετές, όπως η ενόραση και η ατομική πειθαρχία. Οι τέχνες συμβάλλουν, παράλληλα, στην καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης και δράσης, στην ενίσχυση της ικανότητας για δημιουργία και καινοτομία, στην πραγμάτωση πρωτοβουλιών και στην επίλυση προβλημάτων, ενώ ενισχύουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Η διαρκής προσπάθεια του παιδιού να κατανοήσει και να συνειδητοποιήσει την ύπαρξή του, τις σκέψεις και τα νοήματα του κόσμου συνεπικουρείται από τη συστηματική καλλιτεχνική αγωγή, καθώς το παιδί αποκτά τη δυνατότητα να εκφράζει τον εσωτερικό του κόσμο και να κατανοεί καλύτερα τον εξωτερικό. Κατ' επέκταση, η καλλιτεχνική αγωγή είναι απαραίτητο κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης και συμβάλλει εξίσου στην προσωπική πλήρωση, μέσω της έκφρασης, της γνώσης και της εμπειρίας.

Η αισθητική αγωγή των μαθητών μέσω της εικαστικής καλλιέργειας, της αποκωδικοποίησης και ανάγνωσης του έργου τέχνης, σε μια εποχή που κατακλύζεται από εικόνες, τελικά δεν αποτελεί πολυτέλεια, αλλά συνιστά ένα σημαντικό εργαλείο επίτευξης διδακτικών και συναισθηματικών στόχων, που συντελεί στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους.

Λέξεις-κλειδιά: τέχνη, αισθητική αγωγή, καλλιτεχνική εκπαίδευση, σχολείο.

«Στην πραγματικότητα, η Τέχνη δεν υπάρχει. Υπάρχουν μόνο οι καλλιτέχνες. Κάποτε ήταν οι άνθρωποι που πήραν χρωματιστό χρώμα στα χέ-

ρια τους και σχεδίασαν πρόχειρα στον τοίχο της σπηλιάς τους ένα βουβάλι· σήμερα μερικοί αγοράζουν χρώματα και σχεδιάζουν αφίσες για τους τοίχους. Δεν έκαναν και δεν κάνουν μόνο αυτά, αλλά και ένα σωρό άλλα πράγματα. Δεν βλέππει να ονομάζουμε όλες αυτές τις δραστηριότητες τέχνη, όσο θυμόμαστε πως η λέξη σημαίνει πολύ διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς καιρούς και τόπους, και όσο συμφωνούμε πως η Τέχνη –με κεφαλαίο Τ– δεν υπάρχει» (Combrich, 2000: 15)

Με τα παραπάνω λόγια ο Ernst Hans Combrich, στη θεμελιώδη μελέτη του *Το χρονικό της τέχνης* (1950), τοποθετείται απέναντι στη μεγάλη αδυναμία να προσδιοριστεί με συγκεκριμένο τρόπο η τέχνη, η οποία κατά καιρούς έχει οριστεί από φιλοσόφους, καλλιτέχνες και αισθητικούς με λέξεις κλειδιά, όπως μίμηση, έκφραση, παιχνίδι, μορφή, σύμβολο, ψευδαισθηση και έκφραση συναισθημάτων. Κάθε έργο τέχνης, βέβαια, δεν αποτελεί απλώς έκφραση, αλλά δημιουργική έκφραση. Το ερώτημα «Τι είναι η τέχνη;» διερευνάται συστηματικά τόσο από αισθητικούς της αναλυτικής σχολής φιλοσοφίας (Davies, 1991) όσο και από θεωρητικούς που μελετούν τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της τέχνης (Fenner, 1994). Οι αισθητικοί αυτοί άλλοτε επανεξετάζουν τις παραδοσιακές θεωρίες της τέχνης, θεωρώντας ως λογικά αθέμιτη την προσπάθεια ορισμού της, και άλλοτε προσφέρουν νέους ορισμούς.

Ο Morris Weitz στο πολυσυζητημένο άρθρο του «Ο ρόλος της θεωρίας στην αισθητική» (1956) τονίζει πως ο όρος τέχνη είναι μια έννοια ανοικτής υφής, για τον λόγο αυτόν οι παραδοσιακοί ορισμοί της τέχνης δεν καλύπτουν όλο το φάσμα των τεχνών και των έργων τέχνης, καθώς διαφορετικά αντικείμενα, γεγονότα και δραστηριότητες χαρακτηρίζονται ως τέχνη, όπως ένας πίνακας ζωγραφικής, ένα περσικό χαλί, ένα γλυπτό, μια μουσική σύνθεση ή ένα ποίημα. Ο ρόλος της τέχνης έχει, ταυτόχρονα, θεωρηθεί άλλοτε παιδαγωγικός-ηθοπλαστικός ή κοινωνικός, άλλοτε συμβολικός ή ηδονιστικός και άλλοτε αισθητικός ή καθαρά επικοινωνιακός. Σε κάθε περίπτωση, η τέχνη συνδέεται με την ελευθερία και τη δημιουργικότητα του καλλιτέχνη, γι' αυτό διαθέτει ποικίλες μορφές και λειτουργίες, ενώ νοείται ως ένα πολυσύνθετο ανθρώπινο επίτευγμα που υπόκειται σε αξιολόγηση και διαρκή εμπλουτισμό.

Ο άνθρωπος δημιουργεί και θα δημιουργεί τέχνη για να εκφράσει το ανεπίπτω, αυτό που δεν μπορεί να περιγραφεί και εντέλει να ρηματοποιηθεί. Η ύπαρξη μιας κοινωνίας χωρίς τέχνες δεν μπορεί παρά να θεωρείται κάτι το μη δυνάμενο να συμβεί, καθώς οι τέχνες συνδέουν κάθε νέα γενιά με την προγενέστερη και αφήνουν ως παρακαταθήκη τα έργα τους, ώστε να υπάρξει συνέχεια και νέες επιδιώξεις. Η αξία της τέχνης είναι θεμελιώδης και για αυτόν τον λόγο θεωρείται άρρηκτα συνδεδεμένη με τον όρο «παιδεία», καθώς οδηγεί στην πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου, ιδιαίτερα του αναπτυσσόμενου παιδιού.

Η τέχνη αναγνωρίζεται, αναμφίβολα, ότι μπορεί να νοηματοδοτήσει τα γεγονότα της ιστορίας, να προβάλλει τις κοινωνικές και πολιτιστικές διαφορές και ομοιότητες, να δώσει μορφή και έκφραση στις συγκινήσεις και στις ιδέες, να συμβάλει στην ευρύτερη σύλληψη της καθημερινής ζωής και εκτίμησης της πολιτισμικής κληρονομιάς και ιδίως να οδηγήσει στη συνειδητοποίηση της αξίας της πολυπολιτισμικότητας. Η αξία της τέ-

χνης, επομένως, από άποψη αγωγής, έγκειται στη δυνατότητά της να μορφοποιεί τα συναισθήματα και να υποδεικνύει ιδέες και συμβολισμούς (Cassirer, 1994: 18).

Από την άποψη αυτή, τα έργα τέχνης ασκούν πνευματική επίδραση και επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Ο συσχετισμός των εναλλακτικών αυτών ερμηνειών μπορεί τελικά να συμβάλει στη δημιουργία πολιτισμού. Οι τέχνες σχεδόν πάντοτε συνεπάγονται ερμηνευτικές δράσεις, με καταβολή πνευματικών προσπαθειών, από την πλευρά των θεατών, των ακροατών ή των αναγνωστών, για να αποσαφηνίσουν τις πιθανές σημασίες των καλλιτεχνικών έργων (Efland, 2002: 160-161).

Η παρατήρηση ενός έργου τέχνης προϋποθέτει πολλές δεξιότητες, όπως την οπτική διεργασία, την αναλυτική σκέψη, τις ερωτήσεις-κλειδιά, τον έλεγχο των υποθέσεων, τη λεκτική επιχειρηματολογία κ.λπ. Επίσης, η τέχνη ενθαρρύνει τη δημιουργία ποικίλων συνδέσεων με κοινωνικά θέματα, φιλοσοφικές θέσεις και απόψεις, αλλά και προσωπικές ανησυχίες. Όλα αυτά φανερώνουν ότι η τέχνη είναι μια σύνθετη δραστηριότητα. Η ικανότητα του έργου τέχνης να προκαλεί τη συγκίνηση, την έκπληξη και την απόλαυση είναι ένας έγκυρος δείκτης της καλλιτεχνικής του αξίας. Άλλη ιδιότητα που χαρακτηρίζει ένα έργο υψηλής καλλιτεχνικής αξίας είναι η διαχρονικότητα της σημασίας του, καθώς ο αισθητικά καλλιεργημένος άνθρωπος κάθε εποχής μπορεί να επιστρέφει συχνά στο έργο τέχνης και να συνεχίζει να ανακαλύπτει ή να συνειδητοποιεί πρόσθετα χαρακτηριστικά, αξίες και μηνύματα. Το έργο τέχνης δεν αποκαλύπτεται και δεν εξαντλείται με την πρώτη, απλή ματιά.

Η προσωπική απόκριση και έκφραση στην τέχνη, ωστόσο, η επίγνωση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς καθώς και του κοινωνικού ρόλου της τέχνης δεν μπορεί παρά να γίνει μέσω της εκπαίδευσης. Η σχέση συμπληρωματικότητας ανάμεσα στην εκπαίδευση μέσω της τέχνης και στη σπουδή πάνω στην τέχνη θεωρείται απολύτως αναγκαία για τη Laura H. Charman στη μελέτη της *Η διδακτική της τέχνης*, καθώς «οι επιδιώξεις της καλλιτεχνικής αγωγής συμπίπτουν με τις ευρύτερες ευθύνες της γενικής εκπαίδευσης» (Charman, 1993: 115) και αφορούν στην ανάπτυξη της ικανότητας κάθε παιδιού να βρει προσωπική πλήρωση στη ζωή, να μεταλάβει την πολιτιστική του κληρονομιά και να διευρύνει την κοινωνική του συνείδηση. Το ερώτημα, επομένως, «Τι είναι η τέχνη;» δεν ενδιαφέρει τους θεωρητικούς που ασχολούνται σήμερα με την αισθητική αγωγή, καθώς πρόκειται για μία ερώτηση, η οποία δεν έχει κάποια σαφή απάντηση, ενώ η ερώτηση «Ποιο είδος τέχνης αξίζει περισσότερο από παιδαγωγική άποψη;», παρά τις μεροληπτικές απαντήσεις, αναδεικνύει την απαραίτητη θέση που οφείλει να έχει η τέχνη στην εκπαίδευση.

Η αισθητική εμπειρία αναπτύσσει σε βάθος τη δημιουργική ικανότητα, καθώς και την ικανότητα για κριτικό στοχασμό σύμφωνα με πολλές επιστημονικές προσεγγίσεις. Ο Immanuel Kant (1790/2013) πρώτος εξήγησε ότι η αισθητική εμπειρία προσφέρει στον αποδέκτη τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται την εμπειρική πραγματικότητα με μια εναλλακτική, δημιουργική προοπτική. Ο John Dewey (1934/1980) υπογράμμισε τη σημασία της αισθητικής εμπειρίας στην ανάπτυξη της φαντασίας και της διεργασίας της μάθησης, ενώ ο Howard Gardner (1990) απέδειξε ότι η επαφή με την τέχνη είναι απαραίτητη για την καλλιέργεια του συνόλου των ειδών της νοημοσύνης, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα να επεξεργαζόμαστε πλήθος συμβόλων

μέσω των οποίων γίνεται δυνατή η έκφραση ολιστικών και λεπτοφυών νοημάτων, η σκιαγράφηση συναισθηματικών καταστάσεων και, γενικά, η έκφραση διαφόρων όψεων της πραγματικότητας.

Η τέχνη δεν συμβάλλει μόνο στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της ευαισθησίας του ατόμου, αλλά επηρεάζει και την ψυχοκινητική, νοητική, συναισθηματική, κοινωνική και ηθική ανάπτυξη (Charman, 1993: 19, 51, 74, 94· Cole & Cole, 2001: 171, 243· Schirrmacher, 2008: 42 κ.εξ.). Η αισθητική αγωγή των μαθητών μέσω της εικαστικής, της μουσικής και της θεατρικής καλλιέργειας, επομένως, δεν μπορεί παρά να προάγει την ολόπλευρη διαμόρφωσή τους και να αναδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού, καθώς επιτυγχάνει την ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων ατόμων, συνειδητοποιημένων δημιουργών-πολιτών, που συμβάλλουν ενεργά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Η τέχνη, ως σύνθετη πνευματική λειτουργία και κατάκτηση, έχει τη δυνατότητα να καλλιεργεί και τη νοητική και την ηθική διάσταση του ανθρώπινου νου μέσω της αισθητικής εμπειρίας, να οδηγεί στην ανάπτυξη αισθητικού κριτηρίου και, συνακόλουθα, στην καλλιέργεια αισθητικών αξιών (Λεοντσίνη, 2010: 434). Η τέχνη, επομένως, ως αντικείμενο διδασκαλίας πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος της γενικής παιδείας, καθώς «επιδιώκει τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων, ώστε το αναπτυσσόμενο άτομο να αποκτήσει καλλιτεχνικές εμπειρίες πλήρεις νοήματος, που θα του επιτρέψουν να κατανοήσει σταδιακά το φαινόμενο της τέχνης και να το εντάξει με ουσιαστικό τρόπο στην προσωπική του ζωή, αποκτώντας πρόσβαση σε αυτό το πεδίο καλλιέργειας» (Βάος, 2008: 16). Στόχος της εκπαίδευσης δεν είναι να αναπτυχθούν μόνο γνωστικές ικανότητες, αλλά να αποκτήσουν τα παιδιά δεξιότητες να κατανοούν τις ανθρώπινες εμπειρίες, να προσαρμόζονται και να σέβονται τη διαφορετικότητα του άλλου σε επίπεδο σκέψης, εργασίας και αυτο-έκφρασης, καθώς θα είναι σε θέση να κατανοούν τις επιδράσεις της τέχνης σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Οι τέχνες –στις οποίες περιέχονται οι εικαστικές, οι πλαστικές, η μουσική, η λογοτεχνία, το θέατρο, ο χορός, ο κινηματογράφος κ.ά.– είναι αναγκαίες στη ζωή των παιδιών και των νέων, οι οποίοι με μια εξελικτική διαδικασία, από την προσχολική έως την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, μπορούν μέσα από τα διάφορα στάδια της εκπαίδευσης να γνωρίσουν τις μεγάλες παραδόσεις και τα προϊόντα της τέχνης, του παρελθόντος και του παρόντος, της πολιτισμικής ιστορίας και της μοντέρνας τέχνης, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπου η αισθητική αγωγή προβληματίζει για θέματα πολυπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικότητας (Redfern, 1986: 70 κ.εξ.).

Οι οπτικές μορφές που δημιουργεί το παιδί το βοηθούν να εκφράσει και τη δική του ταυτότητα. Η τέχνη συνηγορεί ιδιαίτερα προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς αναφέρεται γενικότερα στις ποικίλες εικόνες και τα προϊόντα της σύγχρονης τοπικής και παγκόσμιας οπτικής παραγωγής και επικοινωνίας, που, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας και των μέσων μαζικής επικοινωνίας, κατακλύζουν και διαμορφώνουν την καθημερινότητά μας και συνθέτουν τον σημερινό οπτικά προσδιορισμένο πολιτισμό μας (visual culture) (Freedman, 2003· Kress & Leeuwen van, 2010: 60-61). Το παιδί συνειδητοποιεί ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να διαμορφωθεί

η τέχνη για να εκφράσει τα συναισθήματα των ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς (Charman, 1993: 23). Η εκτίμηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς και πολιτισμού δημιουργείται από την επαφή του παιδιού με την τέχνη και τα έργα, τα οποία τα παιδιά πλησιάζουν και συζητούν εντός και εκτός σχολείου. Μαθαίνουν έτσι να δίνουν αξία στα έργα των άλλων και, παράλληλα, να εκτιμούν τα δικά τους. Η συμμετοχή, επομένως, των παιδιών σε εκπαιδευτικά προγράμματα που αξιοποιούν και αναδεικνύουν τις τέχνες, προϋποθέτει να συνδέονται τα προγράμματα αυτά με τη δική τους πραγματικότητα.

Οι τέχνες παρέχουν μια ποικιλία φακών για την εξέταση των πολιτισμών και των καλλιτεχνικών συνεισφορών τους σε όλο τον κόσμο. Οι μαθητές μπορούν να μάθουν ότι κάθε μορφή τέχνης έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και γενικότερα ότι η τέχνη είναι μια ισχυρή δύναμη στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο, καθώς πολλά από τα αντικείμενα που χρησιμοποιούν και απολαμβάνουν, έχουν σχεδιαστεί από ανθρώπους της τέχνης (Charman, 1993). Σκέψεις για τον χρόνο, τον τόπο και την πολιτισμική κληρονομιά θεωρούνται ως βασικά στοιχεία για τα προγράμματα σπουδών, τα οποία πλέον εστιάζουν σε θέματα εθνικότητας και εθίμων, στην παράδοση και στο φύλο, καθώς και σε καλλιτεχνικά στοιχεία και αισθητικά ερεθίσματα που ξεπερνούν τα σύνορα μιας χώρας.

Η εκπαίδευση μέσω της τέχνης, αλλά και η αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση γίνεται ολοένα και συστηματικότερη τα τελευταία χρόνια, καθώς μπορεί να συνδέεται αποτελεσματικά με την εκπαιδευτική πράξη όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης (Βρεττός, 1999· Λεοντσίνη, 2006: 305). Γενικά, οι τέχνες στην εκπαίδευση βοηθούν τους μαθητές να καταλήγουν σε διαφορετικές, παρά σε όμοιες απαντήσεις και λύσεις. Δεν απαιτούν μια σωστή απάντηση και μπορούν να ξεπεράσουν τα όρια του σωστού – λάθους, της ονοματοθεσίας, της απομνημόνευσης και του διδακτικού formalισμού της κατεστημένης εκπαίδευσης, επειδή για κάθε άποψη που εκφράζεται μπορεί να υπάρχουν πολλές εκδοχές.

Ειδικότερα, στόχος της ποιοτικής εκπαίδευσης είναι να παρωθήσει τον μαθητή να παρατηρεί, να ερευνά, να πειραματίζεται, να φαντάζεται και να κάνει τους δικούς του συσχετισμούς, μέσω των συναισθημάτων, με επιθυμητό αποτέλεσμα να ενθαρρύνεται η ανακάλυψη, η σύγκριση, ο στοχασμός, η κριτική και δημιουργική σκέψη (Τριλιανός, 2009: 114-115). Είναι επίσης γεγονός ότι οι τέχνες μπορούν να συμβάλουν στην πρόοδο των επιστημών, αλλά και σε καινούριες περιοχές που προκύπτουν από τη σύνθεση διαφορετικών χώρων, γιατί καλλιεργούν διαφορετικούς τρόπους συλλογισμού και διδάσκουν την αποκλίνουσα και όχι τη συγκλίνουσα σκέψη.

Η καλλιτεχνική και αισθητική αγωγή στο σχολείο, μέσω των μαθημάτων της Εικαστικής, της Μουσικής και της Θεατρικής Αγωγής, αποτελούν βασικό μέρος της πολιτισμικής αγωγής. Ο όρος «πολιτισμός», όπως και η έννοια της «Πολιτισμικής Αγωγής» ως μία ευρεία κοινωνιολογική έννοια, περιλαμβάνει τόσο τις τέχνες όσο και την αισθητική, με την έννοια του τρόπου ζωής σε μια κοινότητα της οποίας η ύπαρξη διέπεται από ορισμένες οικονομικές, ηθικές, θρησκευτικές, νομικές και αισθητικές αρχές και παραδόσεις. Η αισθητική παιδεία συνταυτιζόμενη με την αισθητική αγωγή συνδέεται με την ευαισθησία, την καλλιέργεια, τη δημιουργική έκφραση και την κοι-

νωνικότητα του καθενός, καθώς και με την αγωγή του συνόλου. Το παιδί έχει ανάγκη από τη γόνιμη επαφή με την τέχνη για να προσδιορίσει την ταυτότητά του, να αντιληφθεί τον εαυτό του ως μέρος του πολιτισμικού συνόλου, να καλλιεργήσει και να διευρύνει την αντίληψή του, να επεκτείνει την ικανότητά του να εκφράζεται και να επικοινωνεί, να αναπτύσσει τη φαντασία του, να μάθει να υποθέτει και να διατυπώνει κρίσεις (Μαλαφάντης & Καρέλα, 2012: 372-373).

Οι τέχνες κατέχουν αυτόν τον θεμελιώδη ρόλο στην πολιτισμική αλλά και γενική εκπαίδευση του παιδιού, καθώς συμβάλλουν στην ποικιλόμορφη ανάπτυξη της νοημοσύνης του, εξυπηρετούν την ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων, ενώ βελτιώνουν σημαντικά την ανάπτυξη μιας υγιούς συμπεριφοράς και ψυχολογίας. Το παιδί, μέσω των τεχνών, εκπαιδεύεται στην αξιολόγηση των κοινωνικών αξιών και των αλλαγών τους στο πέρασμα του χρόνου (Ρόμπινσον, 1999: 55), ενώ έρχεται σε επαφή με τον εσωτερικό του κόσμο, τα συναισθήματα και τις σκέψεις του και εξοικειώνεται με λεπτότερες έννοιες και νοήματα για την ίδια τη ζωή. Η καλλιτεχνική αγωγή βοηθάει στην ανακάλυψη της δύναμης που κρύβουν οι οπτικές μορφές, διαδικασία που το παιδί δεν μπορεί να κάνει από μόνο του (Charman, 1993: 10). Η τέχνη λειτουργεί σαν ένας δείκτης της σκέψης του παιδιού, καθώς τα παιδιά που μπορούν να εκφράσουν όσα ξέρουν για τον κόσμο τους, μέσα από τη ζωγραφική και το σχέδιο, θα μπορούν αργότερα να διαβάσουν και να γράψουν για αυτόν με τη χρήση σημάτων (λέξεων). Με αυτόν τον τρόπο «η τέχνη», σύμφωνα με τον Robert Schirrmacher, «δίνει στα παιδιά την ευκαιρία να συμβολίζουν το συγκεκριμένο σημείο αναφοράς και λειτουργεί σαν γέφυρα μεταξύ αντικειμένου και σήματος» (Schirrmacher, 2008: 55).

Το βασικό, όμως, πρόβλημα που δημιουργείται είναι τι είδους επιρροή θα ασκήσει το σχολείο, ώστε να συμβάλει στη διαμόρφωση αυτού που ο Roger Scruton αποκαλεί «αισθητική της καθημερινής ζωής» (Scruton, 2013). Στόχος της γενικής εκπαίδευσης και σημείο αναφοράς των σχολικών προγραμμάτων είναι το παιδί, το οποίο έρχεται να μνησθεί σε θέματα τα οποία αφορούν την ιστορική-κοινωνική-πολιτισμική κληρονομιά του τόπου του και εν γένει. Η καλλιτεχνική αγωγή είναι κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης και είναι εξίσου υπεύθυνη για την πλήρωση των προτεραιοτήτων που θέτει η γενική εκπαίδευση απέναντι στο παιδί (Charman, 1993: 21-23).

Στο πλαίσιο του σχολείου, η καλλιτεχνική παιδεία μπορεί να βοηθήσει τον μαθητή να στοχαστεί και κατ' επέκταση να καλλιεργηθεί, καθώς σύμφωνα με τον Bernard-André Gaillot «η τέχνη δεν είναι πλέον σήμερα γνωστικό αντικείμενο, αλλά γνωστική πράξη, η οποία περισυλλέγει και ανατρέπει τα μέσα επίδρασης πάνω στο πραγματικό» (Γκαγιώ, 2002: 105-106). Με ποιον τρόπο όμως μπορεί ο μαθητής να κατακτήσει την καλλιτεχνική κουλτούρα; Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τον μαθητή να γνωρίσει πιο συστηματικά το έργο ενός καλλιτέχνη, κριτικού ή ιστορικού της τέχνης, προσφέροντάς του έτσι τη δυνατότητα και την ευκαιρία, βάζοντας τις βάσεις, για να έρθει σε μία πρώτη επαφή με κάποιο «πεδίο καλλιέργειας», που θα τον οδηγήσει –αν το θελήσει– σε περαιτέρω αναζήτηση (Schirrmacher, 2008: 262 κ.εξ.).

Το σχολείο, επομένως, μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στον μαθητή να σκεφτεί τον εαυτό του και τη θέση του μέσα στον κόσμο και σε σχέση με τον κόσμο, καθώς αποτελεί χώρο απόκτησης πολιτισμικότητας και υπό αυτή την έννοια είναι μια

«αγορά του νοήματος» (Arendt, 2012: 52). Με αυτόν τον τρόπο θα έρθει ακόμα πιο κοντά στον στόχο του, την καλλιέργεια. Η πορεία όμως του μαθητή μέσα σε αυτήν τη στοχαστική διαδικασία εξαρτάται και από την ικανότητά του να αντιλαμβάνεται αυτό που κάνει, που με άλλα λόγια είναι μία επανατοποθέτηση του ίδιου μέσα σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο.

Προκειμένου το σχολείο να δώσει στον μαθητή τη δυνατότητα του προβληματισμού, μπορεί, επίσης, να φέρει το παιδί σε επαφή με ένα καλλιτεχνικό κίνημα, με τα έργα και τις αξίες του. Αν ο μαθητής εμπνευστεί από αυτό και κληθεί από τον εκπαιδευτικό να δημιουργήσει το δικό του σχετικό έργο, μέσα από αυτήν την υιοθέτηση της συμπεριφοράς του καλλιτέχνη θα προκύψουν και τα δικά του ερωτήματα που θα τον οδηγήσουν στην αναζήτηση και εντέλει θα μεταβάλουν τη σχέση του με το πραγματικό, επιτρέποντάς του να αποκτήσει τη δική του προσωπική τεχνοτροπία (Αρντουέν, 2000: 186). Ο εκπαιδευτικός μπορεί, ακόμη, να ακολουθήσει και την αντίστροφη διαδικασία. Πρώτα να εξηγήσει τα έργα και το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο παρήχθησαν και έπειτα ο μαθητής να ασχοληθεί προσωπικά προκειμένου να δημιουργήσει και ο ίδιος το δικό του σχετικό έργο. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής θα μπορέσει να αντιληφθεί μία πρακτική αλλά και την ανάλυση αυτής της πρακτικής. Έτσι, η διδασκαλία των τεχνών είναι κάτι παραπάνω από απλή απόκτηση καλλιτεχνικών γνώσεων. Αποτελεί, ταυτοχρόνως, πολύ περισσότερα πράγματα, όπως μύηση των μαθητών σε έναν καλλιτεχνικό πολιτισμό, κατανόηση των εργαλείων και των εννοιών και κατ' επέκταση προβληματισμό για τον κόσμο και τον εαυτό τους μέσα σε αυτόν, καθώς «τα έργα, οι γνώσεις και οι πρακτικές θεωρούνται ως “πεδία καλλιέργειας”, δηλαδή ως πεδία στοχασμού» (Αρντουέν, 2000: 32, 38 κ.εξ.).

Αναντίρρητα, η αισθητική αγωγή έχει σκοπό την ανάπτυξη των αισθητικών αντιλήψεων της προσωπικότητας του παιδιού, των συναισθημάτων, της αισθητικότητάς του – κοινώς του γούστου του και των αισθητικών ιδανικών του, την αναγνώριση και κατανόηση του ωραίου. Είναι η αγωγή που συναισθηματικά σχετίζεται με την τέχνη, τη φύση και την κοινωνική ζωή. Η ομορφιά που υπάρχει στον κόσμο σε μικρά και μεγάλα αντικείμενα και φαινόμενα, το πασιφανές αλλά και το δυσδιάκριτα ωραίο της ζωής και της τέχνης, καθώς επίσης και η λεπτή και καλαίσθητη συμπεριφορά των ανθρώπων αποτελούν αισθητικές αξίες μιας κοινωνίας (Αρντουέν, 2000: 32 κ.εξ.). Το παιδί καλείται να τα ανακαλύπτει και να τα ξεχωρίζει μέσα από χιλιάδες άλλα. Η σωστή διαπαιδαγώγηση, συνεπώς, της αισθητικής αντίληψης των παιδιών από μικρή ηλικία παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Μια εκπαίδευση μέσω της τέχνης και για την τέχνη εισάγει το άτομο σε μια ποικιλία τρόπων αντίληψης και σκέψης ιδιαίτερα απαιτητικών και το κάνει «πολιτισμικά και οπτικά εγγράμματο» (Γραφάκου & Λαμπίτση, 2011: 64).

Σε έναν κόσμο που βομβαρδίζεται από πληροφορίες και στον οποίο ο πολιτισμός έχει κορεστεί από ισχυρές εικόνες και μηνύματα, είναι ζωτικής σημασίας τα παιδιά να εφοδιάζονται με εργαλεία όχι μόνο για την κατανόηση αυτού του κόσμου, αλλά και για την ίδια συμβολή τους σε αυτόν, με το δικό τους ξεχωριστό τρόπο. Χωρίς τις τέχνες να διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των μαθητών, αυξάνονται οι πιθανότητες στην ενήλικη ζωή να έχουμε άτομα πολιτισμικά “αδειανά”. Ο τρόπος ζωής στον

σύγχρονο κόσμο και η επιτυχία των παιδιών σε αυτόν εξαρτάται από τη δημιουργία μιας κοινωνίας που είναι τόσο εγγράμματη και με φαντασία, όσο και δημιουργική. Το σχολείο πρέπει να κινηθεί προς μια κατεύθυνση, όπου θα διαμορφώνει άτομα φιλό-τεχνα και ικανά να καλλιεργήσουν τη σχέση τους με την τέχνη ως πηγή γνώσης και ταυτόχρονα απόλαυσης. Το σχολείο ως τόπος συνάντησης με την τέχνη μπορεί να χαράξει μια διαφορετική πορεία και οι εκπαιδευτικοί να δημιουργήσουν τις ευκαιρίες εκείνες, όπου τα παιδιά θα εγγραφούν σε μια ιστορία της τέχνης, σε μια ιστορία του τρόπου θέασης των ανθρώπων και των αξιών τους και να γίνουν φορείς ενός καλλι-τεχνικού πολιτισμού.

Βιβλιογραφία

- Davies, S. (1991). *Definitions of Art*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Dewey, J. (1934/1980). *Art as Experience*. New York: The Perigee Books.
- Efland, A. (2002). *Art and Cognition. Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Fenner, D. E. W. (1994). Why Define Art? *Journal of Aesthetic Education*, 28(1), 71-76.
- Freedman, K. (2003). *Teaching Visual Culture: Curriculum, Aesthetics, and the Social Life of Art*. New York and London: Teachers College Press.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. Los Angeles, CA: Getty Publications.
- Mouriki-Zervou, A., & Vaos, A. (2010). What, After All, Is Art?: The Perplexing Question and Art Education. *The International Journal of the Arts in Society*, 5(2), 129-138. Ανακτήθηκε από <http://www.arts-journal.com>.
- Redfern, H. B. (1986). *Questions in Aesthetic Education. Introductory Studies in Philosophy of Education*. London: Allen and Unwin.
- Scruton, R. (2013). *The Aesthetics of Architecture*. New Jersey: Princeton University Press.
- Weitz, M. (1956). The Role of Theory in Aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 15, 27-35.
- Αρντουέν, Ι. (2000). *Η καλλιτεχνική αγωγή στο σχολείο* (Μτφ. Μ. Καρρά). Αθήνα: Νεφέλη.
- Arendt, H. (2012). *Η κρίση της κουλτούρας και άλλα κείμενα* (Μτφ. Γ. Ν. Μερτίκας). Αθήνα: Στάσι Εκπύπτοντες.
- Βάος, Α. (2008). *Μαθήματα διδακτικής εικαστικών Τεχνών*. Αθήνα: Τόπος.
- Βρεπτός, Ι. Ε. (1999). *Εικόνα και Σχολικό Εγχειρίδιο-Επιλογή. Μεθοδολογική προσέγγιση, Ανάγνωση*. Αθήνα.
- Γκαγιώ, Μ.-Α. (2002). *Πλαστικές τέχνες. Στοιχεία μίας διδακτικής-κριτικής* (Μτφ. Μ. Καρρά). Αθήνα: Νεφέλη.
- Γραφάκου, Ε., & Λαμπίτση, Β. (2011). *Αξιοποίηση των εικαστικών τεχνών στην εκπαίδευση*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε από <http://84.205.248.3/images/stories/ebookeriporforotew/texnes/9.TEXNES.pdf>.
- Cassirer, E. (1994). *Η παιδευτική αξία της Τέχνης* (Εισαγ. Μ. Μαρκίδη, Μτφ. Γ. Λυκιαρδόπουλος). Αθήνα: Έρασμος / Φιλοσοφία 19.
- Charman, L. H. (1993). *Διδακτική της τέχνης. Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή* (Επιμ. Π. Χριστοδουλίδης, Μτφ. Α. Λαπούρας, Γ. Χαραλαμπίδης, Ε. Κυπραίου, Α. Βαρδάλου). Αθήνα: Νεφέλη.

- Cole, M., & Cole, S. R. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία. Τόμος Β΄* (Επιμ. Ζ. Παπαληγούρα, Π. Βορριά, Ζ. Μπαμπλέκου, Μπφ. Μ. Σόλμαν). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Combrich, E. H. (1950/2000). *Το χρονικό της τέχνης* (Μπφ. Λίνα Κάσδαγλη). Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Kant, I. (1790/2013). *Η κριτική της κριτικής δύναμης* (Μπφ. Κώστας Ανδρουλιδάκης). Αθήνα: Σμίλη.
- Kress, G., & Leeuwen, T. van (2010). *Η ανάγνωση των εικόνων. Η γραμματική του οπτικού σχεδιασμού* (Επιμ.-θεώρηση Φ. Παπαδημητρίου, Μπφ. Γ. Κουρμεντάλα). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Λεοντοσίνη-Γλυκοφρύδη, Α. (2006). *Αισθητική και Τέχνη. Κριτικές θεωρήσεις*. Αθήνα: Συμμετρία.
- Λεοντοσίνη, Ε. Γ. (2010). Τέχνη, αισθητικές αξίες και εκπαίδευση. Στο *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, Πρακτικά Συνεδρίου. Τόμος Γ΄* (σσ. 433-443). Αθήνα: Σμυρνιωτάκης.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ., & Σταμάτη, Ε. Π. (2011). Η εικαστική καλλιέργεια των μαθητών του μετανεωτερικού σχολείου: πολυτέλεια ή ανάγκη; Στο *4ο Διεθνές Συνέδριο «Τέχνες και Εκπαίδευση: Δημιουργικοί τρόποι εκμάθησης των γλωσσών»*, Πρακτικά Συνεδρίου – Τόμος Α΄ *Κείμενα Θεωρητικού και ερευνητικού ενδιαφέροντος* (σσ. 125-130). Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΕΕΜΑΠΕ) & Εργαστήριο Τέχνης και Λόγου, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ., & Καρέλα, Γ. Α. (2012). Για μια ποιοτική Εκπαίδευση: Οι Τέχνες στην Εκπαίδευση και η έννοια της διαφορετικότητας μέσα από την Τέχνη. Στο Α. Τριλιανός (Επιμ.), *Η ποιότητα στην εκπαίδευση: τάσεις και προοπτικές, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή. Τόμος Α΄* (σσ. 371-382). Αθήνα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Ρόμπινσον, Κ. (1999). *Οι τέχνες στα σχολεία. Αρχές, πρακτικές, προβλέψεις* (Μπφ. Α. Ζαφειρίου). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Schirrmacher, R. (2008). *Τέχνη και δημιουργική ανάπτυξη των παιδιών* (Επιμ. Ο. Καλούρη-Αντωνοπούλου, Μπφ. Γ. Τάλιν). Αθήνα: Ίων.
- Τριλιανός, Α. (2009). *Η Κριτική Σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα.